

FRA GRUNDTVIG-LITERATUREN

Grundtvigs symbolverden. Af Helge Toldberg. (Skrifter udgivet af Grundtvig-Selskabet II. I kommission hos Gyldendal. København, 1950. XII + 36 sider. Pris: 22,50 kr. For medlemmer gennem Selskabet: 11,50 kr.)

Ifølge en kendt — og ikke utroværdig — anekdote skal afdøde professor Edvard Lehmann have sat adskillige af sine grundtvigske venner i gang med at fremfinde et par gådefulde verslinier fra et afsides sted i Mesterens produktion: »Uskylds-hvid er Kinden rød, / Varsel det er om Liv af Død, / Saa er og Paradiis-Haven.« Og det påstås at flere end én hoppede på lim-pinden.

Hvad man ikke uden videre bør regne dem til præjuditz på deres gode navn og ære. I hvert fald afspejler deres naivitet en meget almindelig holdning til Grundtvigs uigennemskueligheder. En holdning der i en vis forstand er fælles for hans hengivneste beundrere og hans yderligt kritiske læsere samt for talrige mellemgrupper. De er enige om at anse ham for en ånd som ofte udtrykker sig overmåde dunkelt. Men dermed hører enigheden så temmelig op.

De væsentlig negativt reagerende har tit været alt for raske til at affærdige obskureiteterne som mere eller mindre tom og ansvarsløs tågetale; letkøbt overlegne smil og magelig hovedrysten har kendetegnet deres ufrivillige selvafsløringer. Også blandt dem der forholder sig discipleret eller dog ærbødigt til Grundtvig kan man møde en sådan given-op over for vanskelighederne — men naturligvis en sympatisk betonet given-op, med den trøst bag at endda bliver der en uendelig rigdom igen som er tilgængelig.

Af større interesse er imidlertid de granskere der formelig tiltrækkes af de allersværeste steder hos Grundtvig og arbejder med dem i forventning om at deres rette placering i en indre »grundtvigsk« sammenhæng vil tilvejebringe i det mindste nogen klarhed. Denne sammenhæng kan så være enten tværgående, altså etableres gennem intens fordybelse i det enkelte værk og dets — kronologisk eller idémæssigt — nærmeste omgivelser; eller den kan strække sig på langs gennem hele eller det meste af forfatterskabet; eller den kan — hvad der er særligt krævende — omfatte begge disse retninger.

Så højt stræber *Helge Toldberg* i den bog hvormed han d. 28. juni 1950 erhvervede den filosofiske doktorgrad ved Københavns universitet. Ganske vist har han — som det er tilkendegivet i afhandlingens titel — kun påtaget sig at analysere symboler, ikke tekster, og ganske vist indebærer hans tilgrundliggende symbolteori den overbevisning at et af samme forfatter igen og igen anvendt symbol har sin egen værdi, der er relativt uafhængig af de forbindelser hvori det forekommer i den enkelte text. Ja Toldberg vil endog hævde at symbolets isolerede egen værdi — som selvfølgelig kun kan erkendes ved

at studere det i alle dets tilsyneladelser forfatterskabet igennem — må øve en afgørende indflydelse på symboltolkningen i den for den enkelte tekst. Han indrømmer dog for den sammenfattende symbolfyldnings vedkommende nødvendigheden af »saa megen skelen til den lokale tekstsammenhæng, som udkræves til en forsvarlig tolkning«, og binder sig for så vidt til også at læse på tværs. Men som det klart vil fremgå af det foranstående, er det fortrinsvis længdesnittene der optager ham. En smule nedladende understreger han hvor meget lettere den tilbunds gående tværanalyse af »en enkelt eller et vilkårligt antal mindre tekster« er end »den samlende betragtning« af »et symbol gennem en række tekster med symbolet selv for øje«. Og vel kategorisk erklærer han at længdeanalysen »giver det rigere resultat« — en vurdering som man unægtelig har svært ved at acceptere i dens absolutthed, om end man nok kan tiltræde den med henblik på den opgave Toldberg har taget sig på. (Jfr. s. 8—9).

Han anerkender dog tværanalysens enberettigelse »i de relativt faa tilfælde, hvor symbolet helt udfylder en karakteristisk tekst«, og som eksempel fremdrager han et digt fra 1854, *Hun er ei død, hun sover kun*, skrevet kort efter fru Maries bortgang og samlet om symbolkontrasten liv : død, »den modsætning, der er ophævet i Jesu symbolske opvækkelsesord til Jaïrs datter«.

Udgangspunktet er den netop døde kvinde, som endnu har varme i kinderne; saa indfinder de ydre dødstegn sig (stiv, kold, blaa), »Saa alle Læger sværge paa, / At Død har Seier vundet!« Men Gr. holder sig til Jesusordet; hendes kød »sover«, hendes sjæl og aand lever stadig, og hendes kød skal snarlig genopstaa »Med meer end Englesmil om Mund«; det føles, som den genopstandne hustru med dette smil bliver den samme som den kærlige moder overfor sit lille barn. Troen, haabet og kærligheden, som var bestemmende for hendes færd hernede, skal træde legemligt frem i hende; og Gr. beder om, at hun maa komme til ham med bud om paradistilværelse. Jesus er verdens lys, saa det er tomt pral af døden, at han har overvundet os. Jesusordet om Jaïrs datter kommer saaledes til at symbolisere frelsen i kraft af Jesu forsoningsdød og daaben. Det er ikke tilfældigt, at det metriske skema er fælles med *At sige Verden ret Farvel* [1843—45]; der er (trods den dybe personlige sorg) sket en vældig udvikling — fra koncentrationen om dødsøjeblikket, hvis gru skal overvindes, til den sejrtriumf livsforvisning. [Jfr. s. 113—14].

Denne prøve på Toldbergs evne til fordringsløs, men central indholdsanalyse af et enkelt digt er det værd at erindre når man nu og da undrer sig over hans mindre naturlige syn på visse andre tekster. F. ex. anker han over mangel på poesi, humor og oplevelsesglæde i straffedigtet *Freden*. Nu er det jo skrevet 1815 — ud af Grundtvigs dybe og levende angst for Danmarks politiske og åndelige undergang. Hans harme og fortvivlelse over den herskende moralske tilstand er ikke en forceret satirisk kraftpræstation, men et aldeles adækvat udtryk for hvordan han i sine mørkeste øjeblikke så på tingene. Klargør man sig denne realitetsbaggrund for *Freden*, synes fordringen om humor og oplevelsesglæde mærkelig, så meget mere som Toldberg — med rette — frakender Grundtvigs fundamentale livsholdning ethvert stænk af artisme. Man må næsten formode at Toldberg har glemt fortalen af marts eller april 1811 i Rahbeks tidsskrift *Sandsigeren* til barnesangen *De hellige tre Konger* — et helt lille forfatterprogram, der (med umiskende-

lig genklang af det 18. århundredes praktiske utilisme) fremtræder som et manifest fra en funktionspoet, indstillet på at fyldestgøre øjeblikkets behov og på at økonomisere med sit digteriske pund. I 1811 gjaldt det at grundlægge en ny historisk salmegegn til afløsning af rationalismens moralske salmetype; i 1813 er det en dommedagsprædiken som er påkrævet, og Toldberg bestemmer ganske klart *Fredens* funktion: »en straffetale paa vers«. Hvorfor i alverden han da efterlyser humor og oplevelsesglæde? Åbenbart fordi han har sat sig visse uomgængelige poetiske krav i hovedet. Som digtning betragtet er *Freden* — uanset den praktisk motiverede aktualitet — en misforståelse, mener han; Grundtvig har nemlig forsømt at tilbagetrænge »substans, som har sin rette plads i diskursiv fremstilling«.

Hvorfra nu denne diktatoriske myndighed til at dekretere hvad slags substans der ubetinget hører hjemme i diskursiv fremstilling og hvad slags i digtning? Er det mon et forhold der endegyldigt blev arrangeret på skabelsens sjette eller syvende dag? Å nej — slet så galt er det dog ikke. Men bag de toldbergske dekretter hører jeg kendte og kære kollegiale røster, bl. a. et ekko af en hartad alvidende menneskekender, der ganske nøje véd at reformations-tidens danske salmedigtere ikke fik deres enfoldige og stærke sind poetisk symbolforløst og deres fromme følelser æstetisk tolket (efter d e r e s trang), og formentlig også véd at hine dages jævne menighedsmedlemmer fornam deres sagtens endnu mere enfoldige, men muligvis lige så stærke sind holdt nede i en armodig tilstand af symbolpoetisk uforløsthed når de med forpinte åsyn sang de velmente, men jo altså temmelig mislykkede salmer. Vished i så henseende skulde synes at forudsætte førsterangs mediumistiske kommunikationer, men de eventuelt afholdte seancer må da have fundet sted i dybeste stilhed. Toldberg er kommet i farligt selskab og har dér tilegnet sig ejendommelige dogmer om hvad for genrebåse og strukturnammer den og den substans er skabt for.

Men ret skal være ret: på andre måder har de systematiker- og strukturalistkredse han har søgt til gavnet ham mærkbart ved at påtvinge ham en forsnævringens disciplin som visse af hans tidligere arbejder vidner om at han trængte til. Han har lært sig tematisk koncentration og oparbejdet en betydelig sikkerhed i at sondre mellem relevant og irrelevant. Næsten til overmål har han nemmet den kunst at følge skarpt afgrænsede sigtelinier og indarbejde sine primære iagttagelser i faste skemaer, og i tilgift har han opnået at beherske en terminologi der ikke blot er ubehageligt enstonig, men også behageligt entydig. Endnu bærer han ikke sine nye klæder — som altså ingenlunde er kejserens — påfaldende tvangfrit, men efterhånden får han dem vel gået og siddet til, eller måske — hvad der jo vilde være det allerbedste — udskifter han en skønne dag det færdigsyede sæt med et mere personligt fra eget etablissement — et pinsesnit, om ånden vil det så!

For øvrigt noterer man sig at han ikke — som så mange andre lys fra unge skoler — skinner af håbløs bedreviden og ryger af troskyldigt hovmod. Han er nær ved at rette største delen af sin polemik mod sig selv, og den der har kunnet sammenligne hans indleverede disputats med den trykte véd at han til det sidste har kæmpet med sit vældige stof.

Bedst af alt: trods sin naturlige optagethed af egne metodiske bedrifter er han dog endnu stærkere fængslet af Grundtvig selv. Han hører ikke til i karriere-doktorandernes vulgære gruppe. Hans vej til Grundtvig og gennem Grundtvig har været bugtet og — trods al metodisk påvirkning— bestemt indefra.

Han er sig bevidst at han i én henseende indtager et særstade blandt sine skolefæller, nemlig i sin fremhævelse af »*substratets betydning som genstand for forskningen*«. Ved substrat forstår Toldberg »den livsholdning, som digteren har givet udtryk for«, og den indfølelse læser må reproducere denne livsholdning — netop deri består jo indfølingen. I forordet præsenterer Toldberg sig ligefrem som »litteraturforsker med brydning mellem substrat og struktur som særligt omraade«. Af de tre primære substrater han regner med er det udelukkende det eksistentialreligiøse som trænger sig på for Grundtvigs vedkommende, medens der kan ses bort fra det artistiske og fra det normative (principielt-videnskabelige). I de indtil trivialitet citerede linier fra *Gylden-Aaret*: »Og han har aldrig levet, / Som klog paa det er blevet, / Han først ei havde kiær« ser Toldberg »en stillingtagen, en bekendelse til et værdiprincip, der ikke accepterer en hvilken som helst substans, men kræver, at alt, hvad der skal anses for relevant, skal kunne indpasses i et grundsyn«. Ganske konsekvent må han derfor — da han jo i sin bogføring over grundtvigske yndlingsemner ikke er tilfreds med at optræde som blot regulator — skelne mellem de substratbestemte livs- og trossymboler og de af substratet væsentlig uafhængige sagn- og traditionssymboler, hentet fra mytologi og historie. Han indser meget vel at skellet ikke er skarpt: de to symbolgruppers indbyrdes relation må tydeligvis forklares ud fra substratet, hvad han — mærkeligt nok — ikke gør opmærksom på, hvorimod han des stærkere understreger de enkelte sagn- og traditionssymbolers gensidige forhold som beroende på substratet. Ikke desto mindre postulerer han at en vis vilkårlighed er karakteristisk for de mytologiske og historiske symboler — til forskel fra eksistentialsymbolernes lovmæssige sluttethed. Livs- og trossymbolerne udgør en ubrudt kæde, hvori liv, lys, kærlighed og sandhed som de inderste led symboliserer Gud; Toldberg antyder at de tilsyneladende manglende led i kæden er der, men upåviselige, al den stund »de til troen knyttede elementer i betydeligt omfang unddrager sig en induktiv beskrivelse«.

Det forekommer mig at det opstillede skel — på én gang absolut og relativt — mellem de to store symbolgrupper er en af bogens svagheder og egentlig mere pædagogisk end sagligt begrundet. Og det forekommer mig at nogle af bogens højdepunkter, således tolkningen af *Skjaldelivet i Danmark* (s. 95—100), giver heldige praktiske korrektiver til det anfægtelige metodiske program.

Også på et andet kardinalfelt karambolerer det pædagogiske anlæg med den menneskelige og digteriske virkelighed.

Ligesom Toldberg i to berømte verslinier fra *Gylden-Aaret* fandt et simpelt kildested til støtte for sin substratteori, har han i optakten til *Skjaldelivet i Danmark* (»Forsættelig forfeilet / Den klassiske Havn«) hittet et rammende argument for sin gennemførte anvendelse af begreberne *denotation* og *konnotation*. De to kategorier er overtaget fra Stuart Mills *Logic* (1843). Denotationsprincippet sættes (bl. a. med henvisning til T. S. Eliots forelæsning *What is a Classic?* i The Virgil Society 1944) som kendetegnet fremfor noget på den poesi hvis styrke og begrænsning ligger i de faste ordbetydninger. Den rene type for denne retning er just Virgil. Ganske vist kan han lejlighedsvis bryde med den lexikalske og metaforiske norm og chokere sprogligt, men i så fald kun for at præstere et raffinement, ikke ud af en sjælelig udtryksnødvendighed. Det er fornemmelig *Æneidens* forfatter Toldberg fæster sig ved, og idet han uden videre antager statsideen i hint epos for at være digteren påtvunget af Augustus, og følgelig kun anser gudeapparatet for en blot kon-

vention og kompositorisk praxis, fastslår han Virgils substrat som artistisk, ikke eksistentielt. Også hos en uklassisk ånd som Shakespeare finder vi vel, f. ex. i *Hamlet*, en artistisk struktur, men et existentielfilosofisk substrat ("To be or not to be"), og dette substrat forlener såvel hele scener som enkelte replikker og vendinger en række biforestillinger, konnotationer, bl. a. i kirkegårdsoptrinnet, hvor kraniet foruden denotationen *dødt menneskes hoved* har konnotationerne *fordum levende menneske* og *brutalitet, Kain værdig* og endnu flere. Som en med Shakespeare beslægtet eksistentiel konnotationstype nævnes Blake. Fælles for dem er at de ikke — som Virgil — tilstræber klarhed, men fylde.

Og herhen hører også Virgils foragter og Shakespeares elsker, Grundtvig. Han er romantiker i den eliotske forstand at hans symbolretning går fra det symboliserende til det symboliserede (modsat klassikernes), og lige så oprørsk han er mod denotationsprincippet, lige så varmt tilslutter han sig konnotationensprincippet. Toldbergs Grundtvig-tydninger beskæftiger sig da først og fremmest med biforestillingerne til de forekommende symboler, og her fejrer hans filologiske og mytologiske lærdom triumf på triumf. Takket være et fortrinligt register lader bogen sig bruge som et formeligt opslagsværk i Grundtvig-interpretation. Skarpsindigt iagttages konstans og skiften i konnotationerne, og hvor det drejer sig om livs- og trossymbolerne, påvises korrespondens mellem indtrædende konnotationsvexling og skred i Grundtvigs religiøse erfaring. Toldbergs udenadsfortrolighed med hele det mægtige forfatterskab betinger hans myndige længdesnit, men hans naturligt fremherskende interesse for symbolet som sådant bringer ham undertiden til — mindre naturligt — at se bort fra iøjnefaldende detaljer og sammenhænge inden for den enkelte text.

Et eksempel i så henseende (*Freden*) er allerede fremdraget. Et andet — på sin vis lige så slående — er belysningen af *Paaske-Lilien*. S. 7 hedder det: »Hos Gr. er paaskeliljen et paaske-symbol; naar han ser den, tænker han paa een og kun een ting, Jesu opstandelse, altsaa symbolkernen for dennes egen skyld.« Lidt varieret, men uden modifikation gentages denne opfattelse s. 58. Lidt senere (s. 83) er Toldberg for alvor blevet opmærksom på Saga (prologens strofe 10—11), der imidlertid forstås som en slags muse, hvem Grundtvig anråber om hjælp til at fremstille påskeunderet overbevisende, og altså kan det fastholdes at dette under er kernen i digtets begivenheder — trods alt dog en modifikation af den oprindelige påstand. Og s. 84 (som savnes i den pågældende registerhenviisning) går det helt galt. Med hjemmel i prologens strofe 10 og 12 angives Sagas bolig som graven — uden nogen bemærkning om at den første af disse strofer viser Saga på flugt hen over tidens bølge og at det altså — hvad der vel dog må blive afgørende — hører til Sagas dronningeprivilegier at få udflyvningsbillet. Toldberg er overhovedet ikke stærk i at opfatte naivt-sensuelt; betegnende nok *mærker* han den løftede pegefinger i *Freden* i stedet for at se den. Lige så lidt som billedet af den flyvende Saga har gjort noget dybere indtryk på ham, lige så lidt har Brix' sanselige mesteranalyse af prologens strofe 8 fængslet ham: det implicitte lig-lagen-billedes og det explicitte voxlys-billedes forhold til påskeblomstens botaniske realitet har ikke forekommet ham omtale værd. Denne i sig selv ret uskyldige undladelse har draget sin kosteligste konsekvens efter sig på s. 107—08, hvor han i en analyse af salmen *Ordet* og *Troen* kommenterer den dør nævnte blomst, om hvis art Grundtvig kun meddeler at det ikke er en rose: »Men det er nærliggende at tænke paa en paaske- eller pinselilje eller en »højere enhed« af disse to; det er ikke en hvilkensomhelst blomst.« Gåse-

øjnene omkring *højere enhed* må vurderes som et vidnesbyrd om humor — og alligevel: skulde en gartner en dag præstere en krydsning mellem en påske- og en pinselilje, vilde han vistnok gøre klogt i at opkalde den efter dr. Toldberg snarere end efter biskop Grundtvig. Man kunde fortsætte påvisningen af de små inkonsekvenser i behandlingen af det navnkundige påskedigt, bl. a. med en henvisning til s. 180, men lad det være nok at nævne Toldbergs totale forbigåelse af prologens og epilogens dominerende karakter af forfatterbetændelser, båret af henholdsvis Grundtvigs tvivl og tro på sit kald som historisk digter i videste forstand.

Over for denne kritik kan Toldberg med fuld ret — ud fra sin metode — hævde at de fremsatte anker er pedantiske og perifere, men jeg må da gensvare at hans metode og målsætning rent litteraturvidenskabeligt er farlige i deres fornægtelse af det isolerede enkeltværks organiske lilleverden. I sin læsning på langs har han ikke sjældent forsømt at »skele« tilstrækkeligt til »den lokale tekstsammenhæng«, tværlæsningens særlige objekt, hvis krav han vel teoretisk har indrømmet en betinget ret, men ikke desto mindre atter og atter har affundet sig for sorgløst med.

Vi har set hvordan han i sin omgang med *Paaske-Lilien* har negligeret Grundtvigs sporadiske evne til magtfuld konkret sansning, men også den modsatte skævhed kan han gøre sig skyldig i. Således vistnok s. 115 i tolkningen af en linie fra *De levendes Land*: »Hvad svagt vi kun skimte, mens Øjet er blaat, / Det lever dog i os, det føle vi godt«; Toldberg kommenterer: »At øjet er blaat, mens vi lever, hentyder ikke bare til den for nordboer vanlige øjenfarve, men ogsaa til det forjættende deri: øjet er et organ, som bogstaveligt spejler den blaa himmel, det sted, hvor mennesket med sit legeme i behold skal arve det evige liv.« Mon dog ikke *blaat* efter hele sammenhængen vedkommende sted er en negativ kvalitet? Hvormed ikke skal nægtes at Toldbergs mange observationer over den blå farve i Grundtvigs digtning rummer fine og dybsindige fund.

Modsætningen denotation : konnotation har under alle omstændigheder givet det storslåede og ompændende tolkningsforsøg en fast rejssning, som man — trods forbehold over for talrige enkeltheder — må beundre og kan lære af. Men det synes ikke at være faldet den stejle systematik for brystet at de konnotationskonstanter han i stort tal dokumenterer ofte truer med at slette skellet mellem denotation og konnotation, idet mange grundtvigske konnotationer jo i virkeligheden efterhånden får karakter af hvad man kunde kalde privatdenotationer. Et problem man gerne havde set erkendt og drøftet. Også fordi det vilde have foranlediget frugtbare æstetisk-kritiske overvejelser: er der ikke over store dele af den uhyrligt produktive funktionsdigter Grundtvigs forfatterskab noget rutinemæssigt stivnet? og danner erkendelsen heraf ikke baggrund for en så meget højere værdsættelse af hans prægtigste kulminationer?

Det afgørende tilskud til Grundtvig-forskningen har Toldberg dog næppe givet med sin anvendelse af to udefra lånte kategorier, men med sit helt og holdent grundtvigsk inspirerede kapitel *Billedsyn* og dets korrigerende og supplerende forhold til det forudgående kapitel, *Billedsproget*; de to står til hinanden som dybde til overflade. Det godtgør Toldbergs videnskabelige mod at han — trods alle erkendelsesteoretiske betænkeligheder ved fortolkerens nødvendige bundethed til sin egen analogi og til andres lige så subjektivt betingede resultater — har givet sig i kast med Grundtvigs hemmeligste verden,

og under sin risikable dykkerfærd har han gjort to lykkelige fund: *spejl* og *gåde*, begge grundtvigske centralbegreber og oplevelsesformer.

Med udgangspunkt i digtet *Til Sibbern* fremhæves som resultat af ungdommens kriser undsigelsen af den analytiske metode, der kun fører til stykkevis erkendelse, og hengivelsen til »den forud givne syntese, der lægger alt i Guds haand, giver et staasted og dermed balance«. Fint påvises det at Pauli parallelitet mellem at erkende i et spejl og erkende stykkevis hos Grundtvig ophæves: »spejlingen er vort middel til at gribe den evige sandhed i den fattige afglans, som mennesker har mulighed for at tilegne sig. Ethvert tiløgnelsesforsøg udenom spejlingen udelukker derimod helhedssyn.« Spejlet forholder sig til ordet som indtryksform til udtryksform; »spejlet er altså modtagelsens struktur.« Pauli betegnelse af spejlingens egenart (»som i en mørk tale«) fører den nordiske Grundtvig til forestillingen om et ravspejl: »det er formastelig selvklogskab at tro, at man som menneske kan se tingene virkelig klart som i et glasspejl; og som dansk maa man tilegne sig troen og dens sandhed paa den for danske naturlige maade, billedligt talt ved hjælp af ravet, historisk i forstaaelse af, hvad der skete ved Ansgars missionsprædiken i Danmark.« Skarpsindigt afgrænses den historiske spejling over for den mytologiske (s. 62—64), og ikke mindre skarpsindigt skelnes der mellem *spejling* og *tydning*:

Spejling er den strukturelle faktor, der træder i stedet for simpel relation, og dermed forklaringen paa at Gr.s symboler yngler ved tilknytning i stedet for at videreføres ved tydning. Forskellen paa tydning og spejling træder frem i Persefonemyten i *Skjaldelivet i Danmark* (Dsk. IV. 228 ff.). I kraft af *tydningen* er Persefone den græske poesi, røveren Hades latinitetet og rovet aandsværkernes underkastelse under den filologiske metode. Men *spejlingen* giver den *tilknytning* for os, *her og nu*: de græske skjalde har haft deres tid, hvor de var lys og liv, men den evige tænding fik de ikke: de kan bejestre for en stund, men ikke varigt.

Valget mellem tydning og spejling som dominerende faktor er et kvalitetsvalg, idet man giver afkald paa den nærmest liggende tydning til fordel for den, der staar i en større sags tjeneste, ikke bare som noget almengyldigt og digterisk inspirerende, men som middel til at erkende Guds mening med den historiske eller mytologiske sammenhæng.

Åbenbaringen, som mennesker modtager gennem et spejl, fremtræder uden for mennesket som en *gåde*. For Grundtvig — som for andre — er en *gåde* noget som skal kunne løses, men desuden er den for ham specielt noget der kun kan løses i lys af kristendommens syntese, og endelig er den et under som skaber en ikke rationelt begrundelig sammenhæng.

Sammenfattende hedder det:

Billedsynet er den struktur, hvori aabenbaringen modtages. *Spejlet* er *transformator for den interpreterende*, evnen til at se hverdagsting og opfatte hverdagssprog i et andet lys, end de fremtræder i, mens *gaaden* er *transformator for det interpreterede*, den faktor, som flytter ord eller ting ud af deres realsammenhæng for at bøje dem ind under en syntese, den kristelig-universalhistoriske.

Dette sidste citat er ved sin dobbelthed af strengt videnskabelig udtryksmåde og almenfattelig oversættelse ikke typisk for Toldbergs bog. Som oftest

taler han eksklusivt fagsprog. Når det imidlertid — som han flere steder, halvt mod sin vilje, godtgør det — er oversætteligt til normaldansk tunge, hvorfor har han da ikke skrevet sin bog så den kan læses af tusinde i stedet for af hundrede? Sikkert ikke af videnskabelig forfængelighed — dertil er han ikke tåbelig nok. Næppe heller af fordomme med hensyn til en akademisk afhandlings terminologiske krav — dertil er han ikke naiv nok. Men vistnok væsentlig for selvdisciplinens skyld. Han har været sig bevidst i hvor høj grad Grundtvig frister til tågesnak, og det har været ham magtpåliggende at vise spejlingens og gådens mand som et sluttet kosmos hvis ravru dunkelheder lader sig polere til flader så glatte, skønt ikke så blanke som glas. At reflexerne herfra dog vil skære mange i øjnene har han sagtens klargjort sig. Men man kunde ønske at ikke alt for få vilde vænne sig til at tåle det skarpe lys. Når Toldberg nu engang har fundet det nødvendigt at udtrykke sig som han har, må man gå ud fra at han har truffet sit valg i sagens — altså i Grundtvigs — interesse, og selv om man muligvis finder hans valg overflødig og mener at han uden afslag på exaktheden kunde have betjent sig af sit modersmål, må man respektere hans beslutning — det har hans fremragende kyndighed i emnet og hans format som forsker krav på. Endvidere må man mærke sig hans direkte tilkendegivne hensigt: »at give en fremstilling af N. F. S. Grundtvigs forfatterskab ud fra en moderne litteraturvidenskabelig metode og først og fremmest med henblik på forskere, som er fremmede for Grundtvigforskningens særlige problematik.« Så vidt vides, har Toldberg imidlertid haft svært ved at få det snævre publikum han specielt har henvendt sig til i tale — han er kommet til at erlægge den fulde pris for sin bundethed til substratet. Det bliver vel overhovedet hans store Grundtvig-bogs tragik at den ifølge sin metode og sin terminologi sigter på læsere der gennemgående kan påregnes at stå Grundtvigs tankebaner fjernt, men ifølge metodens personlige variation (det dominerende substrat-hensyn) alleregentligst appellerer til »grundtvigianere« (dette ord selvfølgelig at forstå passende bredt).

For Toldbergs skyld, men endnu mere for Grundtvig-forståelsens skyld får man håbe at hans bog må vinde læsere også uden for videnskabelige kredse, for rent bortset fra dens betydning som en veltænt og i hovedsagen veludført metodemonstration fører den lige ind mod centrum af Grundtvigs samlede åndsverden. Dette vilde være blevet endnu tydeligere hvis det havde været muligt at komponere den således at de historisk-mytologiske traditionsymboler var blevet behandlet først og livs- og trossymbolerne sidst. Det vilde have givet værket en gribende stigning. Nu har undersøgelsens tilrettelægnings medført den omvendte rækkefølge, hvorved bogens linie har fået karakter af en antyklimax. Til gengæld er det store afsnit om sagn- og traditionssymbolerne (hvor navnlig de fire sidste kapitler, *Skjaldskabskonstellationerne*, *Havfruekonstellationen*, *Føniks* og *Nornegæst*, er spækket med en overvældende rigdom af iagttagelser og kombinationer) videnskabeligt mest imponerende. Men som det var at vente, rækker de essentielle perspektiver længst i afsnittet om livs- og trossymbolerne (med kapitlerne *Liv*, *Naadevirkning*, *naadegaver* og *naademidler* og *Guds sandhed*).

Rent litteraturhistorisk ligger der en særlig vægt på placeringen af *Et Blad af Jyllands Rimkrønike*, et gennembrudsværk, hvor Grundtvig »for første gang underordner historiske fakta sine mytiske love: gaade og spejling« og opfatter Danmarks historie som *underfuld* i dette ords bogstaveligste betydning.

Det bør tilføjes at det store noteapparat (ca. 80 sider) ikke egner sig til

forbigåelse; hvad man her finder af oplysninger og studietilskyndelser understreger yderligere lødigheden af den bedrift som Toldbergs disputats er.

Det er en bog som man lader indbinde extra solidt, men som man ikke desto mindre vil efterlade sine arvinger i medtaget stand. En bog der kan bruges også af Grundtvig-læsere med helt andre udgangspunkter — en bog der viser langt ud over sig selv.

Ejnar Thomsen.

*Villiam Grønbæk: Psykologiske tanker og teorier hos Grundtvig.
Skrifter udgivet af Grundtvig-Selskabet IV, Gyldendal, 1951.
(Pris: 12 kr. For medlemmer gennem Selskabet: 8 kr.)*

Denne bog handler *ikke* om Grundtvigs psyke, men er et forsøg på at samle de tanker om psykologi, som Grundtvig har gjort sig, og forsøget fremtræder som forarbejde til en samlet fremstilling af Grundtvigs antropologi, d. v. s. hans lære om mennesket. Just som indledning til noget mere må dette emne kaldes et naturligt arbejdsfelt, især da for en forfatter, der er en af de meget få teologer, som arbejder i psykologien på et videnskabeligt grundlag. En historiker turde måske tillade sig den bemærkning, at forfatteren vel engang burde tage også Grundtvigs psyke op til samlet drøftelse. I de sidste ca. 12 år er man mere og mere blevet klar over, hvor vigtigt dette emne er, og meget nyt materiale er kommet frem til belysning af det. Hvem skulde behandle det, om ikke den, som er både teolog og psykolog af fag.

Anmelderen har ikke haft lejlighed til at gennemprøve bogens akribi, men må henholde sig til, at der fra anden side er rettet ikke helt ubetydelige angreb på forfatteren i så henseende (se *K. E. Bugges* anmeldelse: »Omkring en ny Grundtvig-Bog« i *Stud. theol.*, decbr. 1951, s. 6—11); virkelig meningsforstyrende fejllæsninger i Grundtvig-manuskripterne synes der kun at være få af, men et og andet dunkelt sted har unægtelig fået en naturlig forklaring efter oplysninger om, at der står noget andet i kilden end i bogen. Dette kunde jo — og ikke blot det — tyde på, at forfatteren savner skoling i historisk metode, hvilket kan være ilde nok, men dog ikke afgørende svækker hans bog, der jo ikke er anlagt som et historisk arbejde.

Grundtvigs psykologiske teorier viser sig at være få og ufuldstændige; han arbejdede konkret, ikke teoretisk, men navnlig i sine ældste — og altså for en stor del utrykte — arbejder røber han dels indgående kendskab til samtidens tanker om mennesket, dels en dybtgående interesse for i filosofisk eller psykologisk forstand (forholdet mellem filosofi og psykologi var et andet end nu) at bestemme »Menneskets Vilkaar«. Og uanset at denne interesse med tiden afstreges og tilsyneladende forsvinder ud af hans tankeverden, var hans intellektuelle kontinuitet så afgørende, at alt, hvad han engang havde beskæftiget sig med, vedblev at gå igen hos ham, i forenklet og koncentreret skikkelse. Dette giver Grønbæks bog stor almeninteresse for alle, der arbejder med Grundtvig. Studierne f. ex. over romantikkens yndlingsord »Anelse« og »Længsel« eller over det 18. årh.s opfattelse af »Selvbevidsthed« og »Erfaring« viser sig at være nøgler til store dele af det religiøst-kristelige forfatterskab. Det samme gælder i endnu højere grad undersøgelsen af den berømte psykologiske tredeling af mennesket: *Indbildningskraft, Følelse og Forstand*; her